

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ

1.1. Особливості організації формування та використання оборотних коштів на підприємствах

Еволюція ринкових процесів суттєво впливає на трансформацію економічного середовища підприємницької діяльності. Ключовою характеристикою стає абсолютна автономія та відповідальність виробників товарів за результати своєї діяльності. Це створює потребу у забезпеченні базових господарських підрозділів оборотними ресурсами, що є основою їх стійкого тривалого зростання і розвитку національної економіки держави.

Перетворення власності приватного інвестора у ресурс підприємства передбачає передачу частини прав, яка означає відмову від користування та розпорядження, але збереження права володіння. Винагородою за таку передачу є збільшення активів власника через діяльність підприємства (отримання доходу) і доступ до частини цього приросту у вигляді дивідендів (частка чистого прибутку, спрямована на споживання інвестором) (рис.1.1).

Зазвичай інша частка чистого доходу направляється назад у виробничу сферу, сприяючи розширенню капітального відтворення. Це називають процесом реінвестування прибутку. Тож під час створення підприємства його майно розподіляється на активи і власний капітал [19, с.122].

Матеріальна основа фінансових взаємин між підприємствами полягає в русі грошових потоків, які супроводжують створення власних капітальних ресурсів, початок і завершення циклу обороту капіталу, формування та використання резервів, а також отримання доходів підприємств і формування національного багатства держави.

Якщо аналізувати структуру обігового капіталу за економічними галузями в Україні, то найбільша його частина зосереджена у сфері промисловості — ключовому сегменті господарського комплексу (табл. 1.1).

Перенесення частини оборотного капіталу з виробничої сфери до обігової вказує на недостатню ефективність його формування та застосування. Брак коштів у промислових підприємств провокує затримки розрахунків, накопичення зобов'язань і збільшення залежності від позикового фінансування. У результаті керування обіговим капіталом стає ключовою умовою для збереження безперервного виробництва, успішного збуту продукції, досягнення фінансової стабільності і рентабельності.

Обігові кошти в структурі виробничого процесу класифікуються за двома напрямками: виробничі обігові фонди, які працюють безпосередньо у виробничій сфері, і фонди обігу, що забезпечують етапи реалізації товарів і продукції та закупівлі необхідних ресурсів.

Співвідношення оборотного капіталу між виробничою та обіговою сферами значно варіюється залежно від галузевої приналежності, що пояснюється специфікою виробничої діяльності, системою розрахунків і особливостями реалізації продукції. Для забезпечення безперебійного функціонування виробництва і збуту необхідно оптимізувати співвідношення складових обігового капіталу. Оптимальність визначається часткою обігових виробничих фондів, що безпосередньо створюють нову вартість.

Структура та склад оборотних активів підприємств можуть суттєво відрізнятися від форм власності, організації виробництва, взаємовідносин між покупцями й замовниками, структури витрат і фінансового стану суб'єктів господарювання [54, с.70].

Ключовим аспектом управління і використання оборотних активів є дослідження їх класифікації. У цьому контексті класифікацію обігових активів розглядають за такими основними критеріями: характер походження; способи формування; участь у виробничих процесах; тривалість використання; методи планування. Розгорнута класифікація обігових коштів представлена на рис. 1.2.

У політиці управління оборотними коштами важливу роль відіграє визначення основних підходів до їх формування. Ці підходи формують загальну стратегію фінансового менеджменту підприємства, орієнтовану на оптимальне співвідношення прибутковості та ризиків.

Ефективність формування та застосування обігових коштів на підприємствах промислової галузі України наведена в таблиці 1.2.

У 2021 році покращились показники ефективного використання та формування обігового капіталу завдяки прискоренню його оборотності та збільшенню рівня рентабельності.

Для досягнення більшої ефективності в управлінні та використанні обігових коштів на підприємстві необхідно розробити систему організації цих коштів, яка буде побудована на визначених основних принципах:

По-перше, підприємствам надається самостійність до управління оборотними активами. Це передбачає оперативну незалежність у використанні оборотних фінансів.

По-друге, необхідно визначити планову потребу в обігових коштах та їх розміщення на підприємстві, визначення оптимальних потреб, які забезпечать безперервність виробничого процесу та виконання запланованих завдань з регулярним виконанням норм та щорічних нормативів.

По-третє, важливо коригувати обчислені та діючі нормативи, враховуючи зміни в господарській діяльності, обсяг виробництва, ціни на матеріали та сировину, а також умови роботи з постачальниками та споживачами.

По-четверте, створення системи фінансового забезпечення оборотними коштами, що передбачає формування оборотних коштів за рахунок власних джерел та залучених фінансів, що забезпечують стійкий фінансовий стан суб'єктів господарювання.

По-п'яте, контроль за використанням та розміщенням обігових активів. Це вимагає аналізу ефективності обороту коштів для прискорення їх обертання.

В процесі фінансового планування господарсько-виробничої діяльності підприємства необхідно визначати потребу в оборотних коштах. Нормування цих коштів є ключовим інструментом для забезпечення ефективності їх використання.

На підприємстві роль нормування обігових коштів проявляється в наступному:

По-перше, коректно визначений норматив оборотних коштів гарантує стабільність та безперебійну роботу виробничих процесів.

По-друге, нормування дає можливість раціонально використовувати обігові кошти на кожному етапі виробничої діяльності підприємства.

По-третє, успішне встановлення нормативу обігових коштів безпосередньо впливає на виконання виробничих планів, реалізацію товарів, отримання прибутку та досягнення належного рівня рентабельності.

По-четверте, науково обґрунтовані нормативи сприяють оптимізації витрат, мінімізації фінансових ризиків у діяльності підприємства.

Процес визначення кількості оборотних коштів, які необхідні підприємству для забезпечення безперебійної роботи, називається нормуванням. Це забезпечує правильне функціонування економічних процесів на підприємстві, допомагає оптимізувати обігові кошти, які перебувають на постійній основі в обігу.

Норми для обігових коштів розробляються відповідно до затверджених стандартів, таких як “Типовий порядок визначення норм запасів товарно-матеріальних цінностей”, який був затверджений Міністерством економіки та Міністерством фінансів України [7]. Ці норми мають на меті визначити оптимальний рівень запасів для безперебійної роботи підприємства, враховуючи потреби для виробництва і продажу товарів.

Важливими складовими в управлінні обіговими коштами є: забезпечення своєчасного використання вільних коштів, мінімізація втрат коштів, що зберігаються на рахунках, розробка ефективних підходів до вибору джерел фінансового забезпечення, що дозволяє оптимізувати фінансові потоки підприємства. Ці етапи забезпечують нормальне функціонування фінансової структури підприємства і мінімізують ризики фінансових нестабільностей.

1.2. Джерела формування обігових коштів підприємства

Для управління обіговими активами підприємства важливим етапом є визначення джерел їх формування, які поділяються на власні та позикові кошти. Власні обігові кошти забезпечують підприємству фінансову стійкість і незалежність, вони становлять основну частину коштів підприємства. Початкове формування обігових коштів на підприємстві відбувається при його створення через внесення статутного капіталу засновниками.

З розвитком підприємства, новим джерелом обігових коштів стає чистий прибуток, отриманий від його діяльності. Частина цього прибутку спрямовується на створення спеціальних фондів, таких як Фонд розвитку виробництва, Фонд споживання, або Фонд охорони праці, що забезпечує потреби підприємства в ресурсах для підтримки та розширення виробництва, а також для соціальних витрат. Ці відрахування формуються на законодавчому рівні, і їх розмір визначається для максимально ефективного використання коштів в інтересах підприємства.

Розподіл оборотного капіталу на власний, позиковий та додатково залучений свідчить про джерела формування та способи надання підприємству коштів на постійне або тимчасове користування. У таблиці 1.3 наведено різні джерела, що формують оборотні активи підприємства.

Цей поділ дає змогу підприємству обліковувати джерела фінансового забезпечення оборотного капіталу, а також оцінювати ліквідність, стійкість і фінансову залежність. Власний обіговий капітал обчислюється як різниця між пасивами та активами (власні кошти мінус необоротні активи). Розрахунок його потреби є основою планування та відображається у фінансовому плані підприємства.

Через постійну зміну ринкових умов, визначення потреби в оборотному капіталі для підприємства має змінний характер. Задоволення таких потреб лише за рахунок власних джерел фінансування неможливе, тому необхідно залучати додаткові кошти. Практика показує, доцільно використовувати саме позикові кошти, ніж власних.

Зростання конкуренції вимагає направлення відрахувань на розширення виробництва та модернізацію. В результаті цих заходів ці відрахування спрямовуються на збільшення нормативу власних обігових коштів. Розмір таких відрахувань визначається під час фінансового планування та залежить від приросту нормативу обігових коштів, загального прибутку на наступний період, а також необхідності першочергового спрямування прибутку на інвестиційні процеси [37, с. 75-79].

Ще одним важливим джерелом формування оборотних коштів суб'єкта господарювання є кошти, які надходять додатково і тимчасово перебувають в обігу підприємства. Хоча ці кошти формально не належать підприємству, вони постійно використовуються в його діяльності, особливо у вигляді мінімальних залишків. Наприклад, до таких коштів належать заборгованість по заробітній платі, перехідні заборгованості перед бюджетом або позабюджетними фондами, а також кошти кредиторів, що зараховуються як передплата за товар або послуги.

Резерв платежів створюється для забезпечення коштами оплати відпусток працівникам і для покриття інших витрат підприємства. Він обчислюється на основі мінімального залишку за попередній рік і враховує зміни в фонді оплати праці у майбутньому періоді. Мінімальна заборгованість перед бюджетом і позабюджетними фондами визначається виходячи з термінів сплати за конкретний розрахунковий період. Оскільки сума цієї заборгованості переходная, вона включається до складу додаткових надходжень коштів підприємства.

Недостатність власних оборотних коштів виникає, коли поточний норматив їх обсягу перевищує наявні кошти підприємства. Зазвичай це є наслідком невиконання плану щодо прибутку або неефективного використання ресурсів. Така нестача повинна бути покрита виключно за рахунок внутрішніх коштів підприємства. У деяких випадках для цього створюються фонди для формування резервів, які використовуються для покриття недоліку обігових коштів.

Позикові обігові кошти для підприємств на сучасному етапі розвитку набувають важливого значення, оскільки вони стають важливим джерелом для забезпечення фінансових потреб. Основу позикових коштів складають короткострокові кредити від банків та інші комерційні кредити, які дозволяють підприємствам заповнити дефіцит власних обігових коштів. Вони використовуються, зокрема, для покриття труднощів у розрахунках, що виникають в умовах переходу до ринкової економіки, а також через необхідність забезпечення безперервного виробничого процесу.

Позикові кошти можуть бути ефективним інструментом для підприємств, оскільки вони дозволяють забезпечити швидке поповнення обігових коштів та задовольнити тимчасову фінансову потребу. Ці кошти мають чітко визначене призначення та дозволяють підприємствам продовжувати діяльність у періоди, коли власні ресурси недостатні. Однак, їх використання супроводжується витратами на виплату відсотків, що може значно впливати на загальну фінансову стабільність підприємства.

Позикові кошти можуть включати кредиторську заборгованість, що формується внаслідок непогашених зобов'язань суб'єкта господарювання. Такі кошти часто є результатом порушення платіжної дисципліни, коли підприємство не встигає виконати фінансові зобов'язання в установлені терміни, що призводить до появи різних типів заборгованості, зокрема:

1. Заборгованість постачальникам, коли підприємство отримало ТМЦ, але не оплатило їх у зазначений термін.
2. Прострочена заборгованість перед податковими органами виникає при невчасній сплаті податків.
3. Незаконна кредиторська заборгованість включає зобов'язання позабюджетним фондам або заборгованість по заробітній платі, яка не була сплачена вчасно.

Важливою є роль такої заборгованості у фінансовому обігу підприємства, оскільки вона відображає порушення встановлених правил фінансової

дисципліни та потребує належного управління для уникнення негативних наслідків для бізнесу.

Позикові кошти можуть також включати залишки різних фондів та резервів підприємства, які тимчасово не використовуються за призначенням. Це можуть бути: амортизаційний фонд (кошти, що призначені для відновлення основних засобів), ремонтний фонд, преміальний та благодійний фонди (гроші, що резервуються для виплати премій працівникам чи на благодійні заходи). Ці кошти мають своє цільове призначення, але на певний період використовуються для покриття тимчасових потреб у обігових коштах підприємства. Вони є джерелом залучення коштів лише до моменту, поки не настане час їх цільового використання, таким чином тимчасово допомагаючи підтримувати фінансову стабільність підприємства [53].

Оптимізація складу власного і позичкового обігового капіталу є важливим для фінансової сталості підприємства, тому що від нього залежить здатність організації підтримувати свою діяльність, а також довіра з боку партнерів. Існує три основні варіанти такого співвідношення:

1. Консервативний підхід. У цьому випадку підприємство переважно фінансується власними коштами, що забезпечує високу фінансову стійкість, але може обмежувати розвиток через низьку доходність.
2. Агресивний підхід. Підприємство активно використовує позикові кошти для фінансування, що дозволяє прискорити розвиток, але підвищує фінансовий ризик і залежність від зовнішнього фінансування.
3. Поміркований підхід. Поєднання власних коштів і позикових коштів на рівноважному рівні дає підприємству стабільність та можливість розвитку, зберігаючи при цьому помірний ризик.

Фінансові відносини, які пов'язані з розподілом оборотного капіталу між етапами відтворення, забезпечують його безперервний обіг. Аналіз руху обігового капіталу підприємства показує, що авансована вартість не тільки змінює форми, а й постійно зберігається в різних пропорціях на кожному етапі. Тоді капітал перебуває одночасно в грошових, продуктивних та товарних

формах, підтримуючи обіг у кожному циклі. Різниця між обігом виробничих фондів і обігом фондів обігу полягає лише в специфічних відмінностях, але обидва процеси взаємопов'язані. Обидва ці цикли оновлюються, утворюючи загальний оборот підприємства.

1.3. Політика управління формуванням та використанням оборотного капіталу

Важлива роль у покращенні фінансового стану суб'єктів господарювання полягає в розробці ефективної політики управління обіговим капіталом, особливо в умовах політичних змін. Ситуація, яка виникла в Україні через політичну та економічну кризу, мала вплив на підприємства, зокрема, через зниження попиту на продукцію, затримки виплат заробітної плати, неплатежі постачальникам та збільшення кредиторської заборгованості і дебіторської заборгованості, що іноді призводить до банкрутства. У таких умовах розробка політики управління обіговими коштами стає ключовою для збереження фінансової стійкості.

Політика управління обіговими коштами спрямована на ефективне управління джерелами їх фінансування. Цей процес включає в себе кілька етапів, таких як: оцінка потреби в обігових коштах; розробка нормативів та планів щодо фінансового забезпечення обігових коштів; вибір оптимальних джерел фінансування та їх управління. На основі цих етапів формується чітка політика, яка дозволяє підприємствам забезпечити своєчасність платежів, мінімізувати фінансові ризики та зберігати стабільність у складних економічних умовах (рис. 1.3).

Політика управління обіговими коштами підприємства є частиною загальної стратегії фінансового управління. Вона повинна включати розробку системи фінансових нормативів, що включають, наприклад, систему коефіцієнтів ліквідності, які допомагають оцінити здатність покривати зобов'язання обіговими коштами. Ці нормативи є основою для прийняття

обґрунтованих управлінських рішень, що стосуються ефективного використання оборотного капіталу. [21].

Одним із важливих аспектів політики управління обіговим капіталом є управління дебіторською заборгованістю. Від ефективності цього управління залежить, чи зможе підприємство отримати своєчасні платежі від клієнтів, що має прямий вплив на його фінансову стабільність. Управління дебіторською заборгованістю включає в себе такі заходи, як встановлення чітких умов оплати, моніторинг заборгованості та прийняття заходів для зменшення ризиків прострочених боргів.

Політика управління обіговими коштами підприємства є важливим елементом загальної стратегії підприємства, орієнтованої на підвищення ефективності фінансових потоків, управління дебіторською заборгованістю і кредиторською, а також оптимізацію процесів продажу продукції. Вона включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення своєчасного отримання коштів за рахунок зменшення дебіторської заборгованості і покращення ліквідності.

Наступним ключовим напрямом є оптимізація структури оборотного капіталу. Сучасні підприємства стикаються з дефіцитом фінансових ресурсів через високий рівень заборгованості. Значний обсяг кредиторської заборгованості також сприяє зниженню ефективності використання оборотного капіталу. В результаті підприємства змушені залучати додаткові кошти, щоб компенсувати ці нестачі та забезпечити безперервність виробничих процесів. Для вирішення цієї проблеми необхідно проводити регулярний аналіз і коригування структури фінансування та управлінських рішень, що допоможе збільшити ліквідність підприємства і покращити фінансову стійкість.

Важливою складовою в процесі аналізу оборотного капіталу є вивчення динаміки їх змін. На першому етапі оцінюється кількість обігових коштів, що використовуються підприємством, а також темпи їх змін. Цей етап дозволяє порівняти середню суму обігових коштів з обсягом виторгу та всіма активами підприємства. Окрім цього, важливим є визначення частки обігових коштів у

загальній сумі активів підприємства, що дає уявлення про ефективність використання коштів.

Після аналізу динаміки обігових коштів можна зрозуміти тенденції зміни фінансової стійкості підприємства, виявити фактори, які можуть впливати на їх кількість, а також спрогнозувати потреби в додаткових фінансових ресурсах для підтримки безперервного виробничого процесу.

На другому етапі аналізу обігових коштів суб'єкта господарювання здійснюється розгляд динаміки складу цих коштів. Що включає аналіз основних видів обігового капіталу. Для кожного з цих компонентів розраховуються темпи зміни їх сум порівняно з темпами зміни розміру виробництва та виторгу. Важливо також визначити динаміку питомої ваги кожного виду обігових коштів у загальній їх сумі. Цей етап аналізу дозволяє оцінити рівень ліквідності обігового капіталу підприємства, що є важливим аспектом для визначення здатності підприємства швидко мобілізувати необхідні ресурси для безперервного виробничого процесу. Завдяки цьому аналізу можна зрозуміти, які обігові кошти найбільше впливають на фінансову стабільність компанії та ефективність її діяльності.

На третьому етапі аналізу здійснюється дослідження оборотності окремих видів обігових активів та загального розміру обігових активів. Для цього використовуються такі ключові показники:

- оборотність у днях, цей показник визначає середній період часу, необхідний для повного обертання кожного виду обігових активів
- коефіцієнт оборотності вимірює швидкість, з якою підприємство повертає свої обігові кошти протягом року. Чим вищий коефіцієнт, тим швидше кошти повертаються в обіг.
- коефіцієнт завантаження коштів в обороті показує, як ефективно використовуються кошти підприємства для генерування доходів. Вищий коефіцієнт свідчить про високу ефективність використання обігових активів.
- прибутковість обігових коштів, цей коефіцієнт оцінює, наскільки обігові кошти ефективно генерують прибуток для підприємства.

- рентабельність обігових коштів визначає здатність підприємства отримувати прибуток від використання обігових коштів і є важливим показником для оцінки фінансової ефективності.

На четвертому етапі аналізу обігових коштів важливо дослідити склад джерел фінансування цих коштів. Це включає оцінку динаміки їх суми та питомої ваги в загальній сумі фінансування активів підприємства. Якщо велика частина обігових коштів фінансується позиковими коштами, то це свідчить про високу фінансову залежність та потенційний ризик через обов'язкові виплати відсотків за кредитами [37, с. 24].

Оптимізація обсягу оборотних коштів на третьому етапі процесу управління повинна ґрунтуватися на виборі конкретної стратегії формування цих активів. Зазначений процес має на меті досягнення певного балансу між використанням оборотних коштів і ризиком, що дозволяє підприємству залишатися фінансово стабільним і здатним здійснювати свою діяльність без значних збоїв. У рамках цього етапу управлінці мають можливість впроваджувати різні методи у залежності від поточної ситуації в компанії та на ринку (рис. 1.4).

На першому етапі оптимізації обігових активів необхідно визначити систему заходів, спрямованих на скорочення тривалості операційного. Основна мета цього етапу — реалізація резервів, які дозволяють прискорити обіг коштів, зокрема, зменшити час, необхідний для перетворення матеріальних запасів на грошові кошти через продаж готової продукції.

Однак важливо, щоб скорочення тривалості окремих циклів не призводило до зниження обсягів виробництва або реалізації продукції, що може негативно вплинути на фінансові результати підприємства. Для цього потрібно забезпечити оптимальний баланс між швидкістю обігу коштів і необхідним рівнем виробничих потужностей, що дозволить підтримувати стабільний рівень доходів.

На другому етапі оптимізації обігових активів підприємства основна увага приділяється визначенню обсягів і рівня кожного виду активів на основі

вибраного типу політики формування цих активів. Що включає аналіз планованого об'єму виробництва і виторгу, використання виявлених резервів для скорочення тривалості операційного циклу. В результаті цього етапу проводиться оптимізація складу та рівня обігових активів та нормування періоду їх обороту і суми.

Процес нормування дозволяє визначити необхідний обсяг оборотних активів, які забезпечують оптимальне використання коштів та запобігають їх надлишковому накопиченню або недостатності. Завдяки цьому підприємство може зберігати баланс між виробничими потребами і доступними фінансовими ресурсами.

На третьому етапі визначається загальний об'єм оборотних активів на майбутній період, з урахуванням результатів попередніх етапів, зокрема, скорочення тривалості циклів. Це дозволяє підприємству скласти фінансовий план і визначити потреби в додаткових фінансових ресурсах для підтримки ефективного обігу капіталу в майбутньому.

Раціоналізація співвідношення частин оборотних коштів (четвертий етап) полягає в різниці між максимальною і мінімальною потребою в цих активах протягом року.

Забезпечення необхідної платоспроможності оборотних активів (п'ятий етап). Хоча оборотні активи ліквідні, загальний рівень їх термінової ліквідності забезпечує платоспроможність підприємства за фінансовими зобов'язаннями. Для цього необхідно визначити частку оборотного капіталу у вигляді високоліквідних та середньоліквідних активів, що містять обсяг та графік майбутніх платежів.

Збільшення рентабельності оборотних коштів (шостий етап) полягає в тому, що кожен вид активів, включаючи оборотні, повинен генерувати прибуток при їх використанні в виробничо-збутовій діяльності підприємства. Короткострокові вкладення можуть приносити додатковий дохід у вигляді відсотків або дивідендів, що є частиною діяльності підприємства. Тому важливою складовою політики управління оборотним капіталом є використання залишків коштів для формування ефективного портфеля

фінансових вкладень, що дозволяє отримувати додаткові доходи та підвищити рентабельність оборотних активів.

Мінімізація втрат оборотних коштів є ключовим етапом управління (сьомий етап). На оборотні активи можуть впливати різні ризики, які ведуть до втрат. Наприклад: грошові активи можуть зазнавати втрат через інфляцію, що знижує їх реальну вартість; фінансові вкладення піддаються ризику несприятливої кон'юнктури на фінансовому ринку, а також можуть страждати від інфляційних втрат; дебіторська заборгованість приводить до втрат через невчасне повернення або неповернення коштів, а також через інфляційні втрати.

Формування принципів фінансування оборотних активів є головним етапом в управлінні ними (восьмий етап). Цей процес визначається в контексті загальних принципів фінансування активів, які формують структуру і вартість капіталу підприємства. Зазначені принципи фінансування повинні бути адаптовані до специфіки кожного виду оборотних активів.

Менеджери підприємств можуть обирати різні підходи до фінансового забезпечення оборотних активів, що залежить від їхнього фінансового менталітету. Консервативний підхід, що передбачає використання тільки власних коштів, дозволяє зменшити фінансові ризики. Однак, цей підхід може обмежувати швидкість розвитку та можливості розширення підприємства через обмежений обсяг власних ресурсів.

Агресивна стратегія, яка включає фінансове забезпечення позиковими коштами, що дозволяє збільшити обсяг оборотних активів і підтримувати більший обсяг операцій. Проте це підвищує рівень фінансових ризиків через додаткові витрати на відсотки.

Формування раціональної структури джерел фінансового забезпечення оборотних активів є основним етапом в управлінні фінансами підприємства (дев'ятий етап). На цьому етапі визначаються найбільш ефективні варіанти фінансування, враховуючи тривалість фінансового циклу, а також вартість залучення різних видів капіталу. Для визначення структури фінансового забезпечення оборотного капіталу важливо враховувати, які фінансові ресурси будуть найбільш ефективно використовуватися на різних етапах їх обороту. У

цьому контексті часто комбінуються власні кошти підприємства (як стабільне джерело фінансування) і позикові ресурси (як варіант для покриття тимчасових потреб).

Політика управління оборотним капіталом суб'єкта господарювання реалізується через систему фінансових нормативів, які забезпечують ефективно та контрольоване використання ресурсів. Основні нормативи включають:

норматив власного обігового капіталу визначає мінімальний обсяг власних коштів, який необхідно мати підприємству для забезпечення своїх зобов'язань і стабільної діяльності;

нормативи оборотності основних видів оборотного капіталу встановлюють оптимальний період часу для кожного виду оборотних активів, необхідний для їх перетворення на грошові кошти;

нормативне співвідношення джерел фінансового забезпечення оборотного капіталу визначає оптимальну структуру фінансування між власними коштами і позиковими ресурсами.

Цілі і завдання використання різного оборотного капіталу мають значні відмінності. Тому на підприємствах, де обсяг обігових коштів значний, часто створюється окрема політика для управління кожним видом активів. В межах групи активів розробляються конкретні стратегії, які підпорядковані загальній стратегії управління обіговим капіталом.

Існує чотири основні підходи до фінансового забезпечення оборотного капіталу, що визначаються залежно від виду активів, їх структури та джерел фінансового забезпечення. Ці підходи — ідеальний, агресивний, консервативний та компромісний — базуються на класифікації активів на постійні та змінні. Вибір джерел фінансового забезпечення має вплив на рівень ризику і витрат. Короткострокове фінансування часто пов'язане з більшими ризиками через волатильність ринку, тому підприємства повинні збалансувати ризик і витрати при виборі стратегії. Кожна з цих стратегій має позитивні і негативні моменти, що зображено в таблиці 1.4.

Для оцінки ефективності використання позикового капіталу важливо враховувати фінансовий і операційний важелі. Операційний важіль вимірює вплив змін у виробничому обсязі на прибуток, тоді як фінансовий важіль

відображає вплив запозичених коштів на рентабельність. Високий рівень операційного важеля може підвищити прибутковість у разі зростання продажів, але одночасно збільшує ризик у випадку зниження доходів. Кредити додають витрат на виплату відсотків, що може знизити платоспроможність і фінансову стабільність підприємства, якщо його доходи не будуть достатні для покриття цих витрат. Тому вибір між операційним та фінансовим важелем має бути добре обґрунтованим, щоб забезпечити стійкість і прибутковість бізнесу. Пошук оптимальних шляхів для регулювання оборотного капіталу вимагає визначення таких значень складових оборотного капіталу, при яких досягається найкращий баланс між ефективністю діяльності суб'єкта господарювання та мінімізацією витрат ресурсів. Для цього необхідно враховувати як фінансові, так і операційні аспекти управління.

РОЗДІЛ II. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЖЕРЕЛАМИ ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ

2.1. Аналіз структури та стану оборотного капіталу підприємства

Формування ефективного оборотного капіталу є ключовим етапом для забезпечення ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Для цього важливо підтримувати достатній рівень дебіторської заборгованості, грошових коштів, запасів та фінансових інвестицій. Правильне співвідношення між власними і позиковими коштами є важливим для фінансування оборотних активів, оскільки це дозволяє підприємству забезпечити необхідну ліквідність, зменшити ризики та ефективно управляти капіталом.

Дослідження динаміки складових оборотного капіталу дозволяє оцінити напрямки інвестування і джерела фінансування, що є важливим для вдосконалення процесів управління цими активами. Правильний аналіз дозволяє визначити, які складові активів потребують найбільших інвестицій, а також чи існують оптимальні джерела фінансування, що дозволяють мінімізувати витрати на залучення капіталу.

Зменшення оборотного капіталу в сфері виробництва та його збільшення в сфері обігу може негативно вплинути на ефективність виробничих процесів і реалізації продукції. Такі зміни можуть спричинити дефіцит оборотних коштів у багатьох підприємств, що приводить до несвоєчасних розрахунків, виникнення фінансових зобов'язань та збільшення частки позикових коштів у структурі джерел фінансування. Загалом, для підтримки стабільного процесу виробництва і реалізації продукції важливо правильно управляти як структурою, так і обсягом оборотного капіталу, щоб забезпечити ефективність і ліквідність підприємства

Оборотні активи підприємства аналізуються за допомогою двох методів, які наведено на рис. 2.1.

Здійснений аналіз показує, що на підприємстві ТОВ «Бид» у розглядуваний період спостерігається збільшення частки короткострокових зобов'язань у структурі джерел фінансування оборотного капіталу, зокрема за рахунок кредиторської заборгованості. Можна стверджувати про агресивну стратегію фінансування, яку підприємство використовувало до 2023 року. Однак, на початку 2023 року підприємство переходить до ідеальної політики фінансування, знижуючи залежність від короткострокових зобов'язань.

Таке збільшення фінансової залежності, зокрема через зростання кредиторської заборгованості, підвищує ризики для підприємства. Це вимагає удосконалення системи управління джерелами фінансування та забезпечення жорсткого контролю за формуванням і обсягами кредиторської заборгованості, щоб забезпечити стабільний розвиток.

За даними таблиці 2.1, показники обігового капіталу за період 2021-2023 років вказують на поступове зменшення відсотка обігового капіталу в сукупному, власному капіталі суб'єкта господарювання. Ця негативна тенденція, ймовірно, збережеться в майбутньому, що можна пояснити тим, що динаміка зростання поточних зобов'язань перевищує приріст оборотних активів. Це може свідчити про недостатню ефективність управління активами та зобов'язаннями.

Особливу увагу заслуговує коефіцієнт забезпеченості оборотного капіталу власними коштами, який відображає рівень самофінансування суб'єкта господарювання. Нормативна величина цього коефіцієнта — 0,1. У 2021 році його показник не відповідав нормі, а в подальші роки він ще більше зменшився, це вказує на відсутність самофінансування оборотних активів підприємства. Це може вказувати на високий рівень залежності суб'єкта господарювання від зовнішніх джерел фінансування та можливі фінансові ризики.

Таблиця 2.1

Показники, що характеризують фінансування оборотного капіталу ТОВ «Бид»

Показники	Роки		
	2021	2022	2023
1. Власний капітал, тис. грн.	721,7	975	923,7
2. Поточні зобов'язання, тис. грн.	1135,3	2203,5	2347,3
3. Необоротні активи, тис. грн.	945,7	1155	1121
4. Оборотні активи, тис. грн.	1171,0	2170,5	2313,2
5. Власний оборотний капітал (р. 1 – р. 3), тис. грн.	-124,9	-170	-197,3
5. Чистий оборотний капітал, тис. грн. (р. 4 – р. 2)	35,7	-33	-34,1
7. Коефіцієнт покриття (р. 4 / р. 2)	1,03	0,97	0,97
7. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним капіталом (р. 5 / р. 4)	-0,09	-0,07	-0,09

Розмір коефіцієнта покриття, який зменшується з 1,03 у 2021 році до 0,97 у 2023 році, свідчить про погіршення ліквідності та платоспроможності підприємства. Це означає, що підприємство поступово стає менш здатним покривати свої короткострокові зобов'язання за рахунок поточних активів, що підвищує фінансові ризики.

Аналіз обігових коштів включає вивчення динаміки та структури оборотного капіталу. Важливою частиною є розрахунок показників ефективності використання обігових коштів, таких як коефіцієнти оборотності, ліквідності. Ці показники допомагають визначити, наскільки ефективно підприємство використовує оборотний капітал для забезпечення фінансової стійкості та ліквідності.

Аналізуючи динаміку оборотних активів, можна зробити кілька важливих висновків. В 2022 році порівняно з 2021 роком відбулося збільшення оборотного капіталу на 41,8%. Це вказує про загальне зростання всіх статей оборотних активів. Найбільшу питому вагу в структурі оборотного капіталу у 2021 році займали запаси і витрати (78,1%), однак їх частка знизилася на 12,1% у 2022 році. Хоча ці статті залишаються найбільшими у структурі, їх частка зменшилася, що може свідчити про зміни в стратегії управління запасами і витратами.

Зменшення питомої ваги витрат майбутніх періодів у 2022 році на 0,47% вказує на ефективнішу організацію фінансування і планування витрат у порівнянні з попереднім роком. Це може означати оптимізацію управління тимчасовими фінансовими ресурсами і покращення прогнозування фінансових потреб підприємства.

Швидкість оборотності оборотних активів оцінюється за кількома важливими коефіцієнтами, які дозволяють визначити ефективність використання обігових коштів підприємством. Основні показники, що використовуються для цієї мети:

Аналіз дебіторської заборгованості підприємства починається з розгляду її змін у часі, що дозволяє зрозуміти загальну тенденцію і структуру боргу.

У результаті горизонтального та вертикального аналізу динаміки дебіторської заборгованості у таблиці 2.3, можна визначити, що у 2022 році відбулося збільшення дебіторської заборгованості на 1075,0 тис. грн у порівнянні з 2021 роком. Зокрема, чиста реалізаційна вартість та первинна вартість заборгованості зросли на 890,0 тис. грн. Одночасно, дебіторська заборгованість за авансами збільшилася на 135,0 тис. грн.

Найбільшу частку в загальній сумі дебіторської заборгованості займають чиста реалізаційна вартість та первинна вартість. Це вказує на те, що підприємство має значну частину заборгованості, яка вже включає суму, що повинна бути реалізована через продаж товарів чи послуг. Зростання дебіторської заборгованості може свідчити про збільшення обсягів продажів чи зміну умов розрахунків з клієнтами, що вимагає подальшого вивчення для оптимізації стратегії дебіторської політики.

Аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «Бид» за 2023 рік показав суттєве збільшення на 56,9% порівняно з попереднім роком. Зокрема, чиста реалізаційна вартість та первинна вартість дебіторської заборгованості зросли на 68,1%. Одночасно збільшення дебіторської заборгованості по виданих авансах становить 49,0 тис. грн, а інша поточна дебіторська заборгованість виросла на 6,9 тис. грн. Це збільшення заборгованості можна пояснити тим, що

підприємство активніше реалізує свою продукцію та надає послуги в кредит. У 2023 році, порівняно з 2022 роком, спостерігається більший обсяг продажів в кредит, що природно веде до зростання дебіторської заборгованості.

Таблиця 2.2

Аналіз динаміки і структури оборотних активів ТОВ «Бид» за 2021-2023 роки

Найменування статті	2021			2022			2023			Зміни 2022 до 2021(+,-)			Зміни 2023 до 2022 (+,-)		
	Σ, тис. грн.	Питома вага %		Σ, тис. грн.	Питома вага %		Σ, тис. грн.	Питома вага %		у Σ, тис. грн.	питомої ваги, %	темпу росту %	у Σ, тис. грн.	питомої ваги, %	Темпу росту %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
II. Оборотні активи	7352,0	97,5	11900,0	97,1	15737,0	97,4	+3537,0	+0,5	142,3	+4737,0	+0,3	140,7			
Запаси і витрати	7572,0	79,5	9435,0	77,7	12355,0	72,7	+1753,0	-11,7	123,0	+2920,0	-5,1	131,0			
Векселі отримані	-	-	-	-			-	-	-						
Дебіторська заборгованість	577,0	7,9	1735,0	14,3	2779,0	17,0	+1057,0	+5,4	255,9	+1154,0	+2,7	155,5			
Поточні фінансові інвестиції	-	-	-	-			-	-	-						
Грошові кошти і їх еквіваленти	12,0	0,1	712,0	5,9	1472,0	7,7	+700,0	+5,7	5933,3	+750,0	+2,7	205,7			
Інші оборотні активи	-	-	17,0	0,1	21,0	0,1	+17,0	+0,1	-	+3,0	-0,1	115,7			
III. Витрати майбутніх періодів	210,0	2,4	233,0	1,9	257,0	1,5	+23,0	-0,5	111,0	+35,0	-0,3	115,0			
Всього оборотного капіталу	7572,0	100	12133,0	100	17005,0	100	+3551,0	-	141,5	+4772,0	-	140,2			

Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві ТОВ «Бид» вказує на наявність перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською у 2021–2023 роках. У 2021 році перевищення становило 4574,0 тис. грн, у 2022 році цей показник зріс до 7525,0 тис. грн, а у 2023 році — до 11911,0 тис. грн. Це свідчить про те, що підприємство використовує значну кількість позичених коштів та кредитів, що дозволяє залучати додаткові фінансові ресурси для ведення діяльності. Однак, постійне збільшення кредиторської заборгованості може бути ознакою зростання фінансового навантаження на підприємство, що вимагає ретельного управління зобов'язаннями та умовами кредитування.

Аналіз дебіторської заборгованості на підприємстві ТОВ «Бид» показав, що у 2022 та 2023 роках відбулося її значне збільшення. Це має негативні наслідки для фінансового становища підприємства, оскільки зростання дебіторської заборгованості ставить його в залежність від фінансового стану партнерів, що підвищує ризики неплатежів і затримок у виконанні зобов'язань.

Водночас, як видно з аналізу таблиці 2.4, кредиторська заборгованість постійно перевищує дебіторську у всі три роки, що може свідчити про активне залучення позикових коштів для фінансування діяльності підприємства. Зростання частки дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів підвищує фінансові ризики, оскільки підприємство стає більш залежним від неплатежів і ситуацій з партнерами.

Оцінка оборотності дебіторської заборгованості підприємства ТОВ «Бид» за 2021–2023 роки виявила негативну тенденцію зниження коефіцієнта оборотності, що свідчить про погіршення ефективності управління дебіторською заборгованістю. Зокрема, період погашення дебіторської заборгованості значно збільшився: у 2021 році він становив 13,1 дня, у 2022 році — 25,9 днів, а в 2023 році — 53,7 днів. Це вказує на те, що підприємство неефективно контролює строки погашення заборгованості, що може спричинити проблеми з ліквідністю та платоспроможністю, збільшуючи залежність від фінансового стану контрагентів.

Таблиця 2.4

Аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості ТОВ «Бид» за 2021-2023 роки

Розрахунки	Дебіторська заборгованість			Кредиторська заборгованість			Перевищення заборгованості					
							Дебіторської			Кредиторської		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	5	7	7	9	10	11	12	13
По векселях				1111,0	5194,0	4794,0				1111,0	5194,0	4794,0
З дебіторами і кредиторами за товари, роботи, послуги	554,0	1553,0	2559,0	3757,0	3555,0	9177,0				3103,0	2092,0	5519,0
По авансах	17,0	152,0	212,0	77,0	111,0	125,0		51,0	77,0	50,0		
З бюджетом				30,0	47,0	55,0				30,0	47,0	55,0
По нарахованих доходах												
По позабюджетних платежах												
По страхуванню				117,0	105,0	127,0				117,0	105,0	127,0
По оплаті праці				135,0	195,0	277,0				135,0	195,0	277,0
З учасниками												
За внутрішніми розрахунками												
З іншими	5,0	10,0	17,0	122,0	51,0	132,0				115,0	41,0	114,0
Всього	577,0	1735,0	2779,0	5352,0	9350,0	14700,0	-	51,00	77,00	4574,0	7525,0	11911,0

Аналіз запасів і витрат на підприємстві ТОВ «Бид» показує, що протягом 2021-2023 років загальна кількість запасів і витрат значно зростає. Зокрема, у 2022 році спостерігався ріст на 31,7% порівняно з 2021 роком, що було зумовлено збільшенням товарних запасів та грошових коштів. У 2023 році зростання становило 34,1% порівняно з попереднім роком, і це відбулося за рахунок виробничих запасів і готової продукції.

Найбільшу частину у структурі запасів і витрат становлять виробничі запаси, що їхня частка зменшується з 48,2% у 2021 році до 41,7% у 2023 році. Попри це, підприємство все одно має значні обсяги активів, які не можуть бути швидко переведені в грошові кошти, що негативно позначається на ліквідності та платоспроможності. Зменшення частки готової продукції в структурі запасів у 2023 році вказує на певне поліпшення в напрямку зменшення обсягів нереалізованої продукції, але все ж таки високі обсяги виробничих запасів залишаються суттєвою проблемою.

Такі великі обсяги запасів і витрат можуть бути ознакою недостатньо ефективного управління оборотними активами, що веде до зниження гнучкості підприємства на ринку. Це також підвищує ризики для підприємства, оскільки значні активи, що не реалізуються, можуть призвести до проблем з обіговим капіталом та скороченням ліквідності.

Аналіз тривалості оборотності виробничих запасів за 2021-2023 роки показав певні зміни, що мають прямий вплив на фінансове становище підприємства. Однак, у 2023 році порівняно з 2022 роком тривалість оборотності запасів збільшилася з 72,5 до 101,5 дня. Подібне збільшення часу обігу запасів може свідчити про накопичення нереалізованої продукції або зниження попиту на певні товарні позиції, що також погіршує ліквідність підприємства і підвищує фінансові ризики. Таким чином, цей аналіз підкреслює важливість оптимізації оборотності запасів для покращення фінансової стійкості та ліквідності підприємства.

2.2. Аналіз джерел формування оборотного капіталу підприємства

Аналіз ліквідності балансу є ключовим елементом оцінки фінансового стану підприємства, особливо в умовах ринкової конкуренції, оскільки він дозволяє визначити здатність підприємства виконувати свої зобов'язання в короткостроковій перспективі. Він передбачає порівняння ліквідних активів з зобов'язаннями підприємства, що згруповані за термінами погашення.

Активи балансу за ступенем ліквідності зазвичай поділяються на чотири основні групи [59]:

1) Найбільш ліквідні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, які можна швидко використати для погашення зобов'язань.

2) Швидкоореалізовані активи – короткострокові фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість, що може бути швидко переведена у готівку.

3) Менш ліквідні активи – основні засоби та інші активи, що потребують значного часу для реалізації.

4) Неліквідні активи – нематеріальні активи, довгострокові інвестиції, що потребують тривалого часу для реалізації або не можуть бути легко ліквідовані.

Зіставлення ліквідності активів з термінами погашення зобов'язань дозволяє оцінити здатність підприємства вчасно сплачувати свої поточні борги, а також дає інформацію про фінансову стабільність і ризики, що можуть виникнути через наявність невиконаних зобов'язань.

ля визначення ліквідності балансу необхідно порівняти активи та пасиви, згруповані за ступенем ліквідності та терміновості оплати. Пасиви балансу розподіляються на чотири групи за терміном погашення зобов'язань:

1) Найтерміновіші зобов'язання – це найбільш невідкладні зобов'язання, які потрібно погасити в найкоротші терміни. До них належать кредиторська заборгованість за придбані товари, роботи, послуги та поточні зобов'язання за розрахунками.

2) Короткострокові пасиви – це зобов'язання, які повинні бути погашені протягом року. Це короткострокові кредити банків, поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями та іншими поточними зобов'язаннями.

3) Довгострокові пасиви – до цієї групи входять зобов'язання, які мають

термін погашення більше одного року, такі як довгострокові кредити та інші зобов'язання, що виконуються в перспективі

4) Постійні пасиви – це основні фінансові ресурси підприємства, які забезпечують його стабільність і довгострокову діяльність, такі як власний капітал.

Для аналізу ліквідності балансу порівнюють кожну групу активів з відповідною групою пасивів. Це дозволяє оцінити, чи здатне підприємство покрити свої зобов'язання вчасно, і зрозуміти його фінансову стійкість та здатність до подальшого розвитку. Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо має місце така ситуація [59].

Четверта нерівність, яка має "балансуючий" характер, важлива для забезпечення фінансової стійкості підприємства, оскільки вона свідчить про наявність у підприємства власних оборотних коштів. Якщо виконуються перші три умови (поточні активи перевищують зовнішні зобов'язання), це створює основи для фінансової стійкості, а виконання четвертої умови гарантує, що підприємство має достатньо власних ресурсів для покриття своїх оборотних витрат без залежності від сторонніх позик. Це є важливим аспектом для забезпечення нормального функціонування підприємства, оскільки наявність власних оборотних коштів дозволяє йому зберігати незалежність від кредиторів та знижує фінансові ризики.

Згідно з аналізом балансу ліквідності підприємства ТОВ «Бид», можна зробити кілька важливих висновків (рис. 2.6):

підприємство не має достатньо коштів для негайних розрахунків з кредиторами, оскільки не виконується перша умова ліквідності ($A1 \geq P1$). Це означає, що у короткостроковій перспективі можуть виникнути труднощі з виконанням зобов'язань.

хоча підприємство не може забезпечити абсолютну ліквідність ($A1 < P1$), компенсується це надлишком ліквідності в інших групах активів. Так, умови $A2 \geq P2$ і $A3 \geq P3$ виконуються, що вказує на наявність ліквідних активів в інших частинах балансу, здатних покрити короткострокові зобов'язання. Однак

важливо зазначити, що менш ліквідні активи не можуть повністю замінити більш ліквідні, особливо в реальних умовах платіжної ситуації.

виконання четвертої умови ліквідності балансу ($A4 \geq P4$) свідчить про фінансову стійкість підприємства. Це підтверджує, що ТОВ «Бид» має достатньо власних оборотних коштів для покриття своїх зобов'язань, що є мінімальною умовою для забезпечення стабільної діяльності підприємства.

Цей аналіз вказує на те, що хоча підприємство і стикається з деякими проблемами ліквідності, в цілому воно здатне покривати свої зобов'язання завдяки надлишку ліквідних активів у деяких частинах балансу. Аналіз ліквідності балансу, проведений за вищезазначеною схемою, не відрізняється абсолютною точністю.

Зменшення коефіцієнта платоспроможності ($Kп$) на підприємстві ТОВ «Бид» у 2023 році порівняно з попередніми роками свідчить про погіршення його платоспроможності та ліквідності. Зокрема, зменшення $Kп$ на 3,3% у порівнянні з 2021 роком і на 2,7% у порівнянні з 2022 роком вказує на негативну тенденцію, що може бути пов'язана з тим, що підприємство накопичує неліквідні активи. Це знижує його здатність швидко реагувати на фінансові зобов'язання.

Таке погіршення ліквідності може також свідчити про те, що значна частина активів підприємства виявляється в неліквідних формах, які складніше продати чи використати для швидких розрахунків з кредиторами. Крім того, зменшення ліквідності може бути сигналом для потенційних партнерів або інвесторів, що може вплинути на їх рішення про співпрацю з підприємством. Загалом, якщо така тенденція збережеться, підприємству буде необхідно переглянути свою стратегію фінансування і управління активами, щоб уникнути майбутніх фінансових проблем.

Згідно з даними таблиці 2.7, прогноз фінансового стану підприємства ТОВ «Бид» на короткострокову та довгострокову перспективу можна оцінити як передкризовий (критичний). Це можна пояснити тим, що підприємство має певні труднощі у забезпеченні ліквідності своїх активів, що відображає тісний

зв'язок між активами та пасивами. Оборотні активи формуються як за рахунок власного капіталу, так і за рахунок короткострокових позикових коштів.

Для забезпечення стабільності та зниження ризиків важливо, щоб фінансування активів підприємства було збалансованим — половина засобів повинна формуватися за рахунок власного капіталу, а інша частина — за рахунок позикових засобів. У цьому контексті ключове значення має формування додаткових власних фінансових ресурсів, таких як резервний капітал, додатково вкладений капітал, нерозподілений прибуток та інші джерела. З огляду на це, важливо не лише зберігати існуючі джерела фінансування, а й активно працювати над їх поповненням для забезпечення фінансової стійкості в майбутньому.

Аналіз якості джерел формування обігового капіталу та активів підприємства дозволяє оцінити його фінансову стійкість. Якщо більшість показників фінансової стійкості підприємства погіршуються, це вказує на негативні тенденції в економічному становищі підприємства. Однак, з іншого боку, якщо відзначається поліпшення показників, це може свідчити про покращення фінансової ситуації, навіть якщо певні індикатори залишаються на негативному рівні.

У таблиці 2.8 можна навести детальні показники фінансової стійкості підприємства, що допомагають визначити ступінь його залежності від зовнішніх або внутрішніх джерел фінансування, а також ефективність використання цих ресурсів для розвитку підприємства.

Аналіз фінансового стану підприємства показує, що ситуація з власними оборотними коштами (ЧОК) є найгіршою. Від'ємні значення цього показника за досліджуваний період свідчать про недостатність обігового капіталу для покриття короткострокових зобов'язань. Це означає, що підприємство має труднощі у фінансових розрахунках і, відповідно, у веденні господарської діяльності. Без достатнього обсягу власних коштів підприємство не здатне ефективно розвиватися і може опинитися в складній фінансовій ситуації.

Важливо зазначити, що існують два основні джерела фінансування: внутрішнє, що формується за рахунок власного капіталу, та зовнішнє, яке включає кредити і позики. Проте зовнішнє фінансування не повинно повністю заміщати використання власних ресурсів, оскільки тільки достатній обсяг власних коштів дозволяє забезпечити незалежність і стабільний розвиток підприємства. Надмірна залежність від зовнішнього фінансування та високий рівень заборгованості підвищують ризик банкрутства. Тому підприємство має підтримувати резерв позикової здатності, щоб мати можливість покрити тимчасові фінансові потреби через кредити, але не перевищувати межу, за якої від'ємний фінансовий важіль не дозволить йому функціонувати ефективно.

2.3. Оцінка ефективності формування та використання оборотного капіталу підприємств

Оцінка фінансового стану підприємства неможлива без використання показників ліквідності та платоспроможності, оскільки вони дають уявлення про здатність підприємства виконувати свої зобов'язання в короткостроковій та довгостроковій перспективі. Коефіцієнт ліквідності є основним інструментом для аналізу цієї здатності, і він показує, яку частину зобов'язань підприємство може покрити ліквідними активами (табл. 2.10).

Коефіцієнт поточної ліквідності (також відомий як коефіцієнт покриття) є одним із найбільш вживаних показників. Це співвідношення між поточними активами (які можна швидко перевести в грошові кошти) і поточними зобов'язаннями підприємства. В ідеалі це значення має бути на рівні 2–2,5, що означає, що оборотні активи підприємства в два рази повинні перевищувати розмір поточних зобов'язань. Це свідчить про те, що підприємство має достатньо ліквідних активів для покриття своїх зобов'язань.

Залежно від галузі діяльності та специфіки підприємства, ці оптимальні значення можуть варіюватися, проте якщо цей коефіцієнт значно менший або

більший за оптимальний рівень, це може сигналізувати про фінансові труднощі або недостатню ефективність управління оборотними засобами.

Якщо його значення нижче оптимального рівня (менше ніж 2-2,5), це може вказувати на фінансовий ризик, оскільки підприємство може зіткнутися з труднощами при виконанні своїх зобов'язань. Якщо коефіцієнт поточної ліквідності дорівнює 1 або менше, це свідчить про серйозну загрозу для фінансової стабільності підприємства. В такому випадку підприємство може покрити свої короткострокові зобов'язання лише за рахунок ліквідних активів, але йому не вистачає власного капіталу для продовження діяльності, що може призвести до фінансових проблем або навіть банкрутства.

Коефіцієнт термінової ліквідності, або швидкої ліквідності, враховує більш ліквідні активи (наприклад, грошові кошти та дебіторську заборгованість, що швидко підлягає погашенню). Він дає точніше уявлення про здатність підприємства погасити свої зобов'язання в умовах надзвичайних ситуацій. Однак важливо враховувати не лише числові значення цього показника, а й якість активів, зокрема реальність повернення дебіторської заборгованості. Якщо дебітори не сплачують свої борги вчасно, це може серйозно вплинути на здатність підприємства розрахуватися з боргами.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності оцінює здатність підприємства негайно погасити свої короткострокові зобов'язання за рахунок найбільш ліквідних активів, таких як грошові кошти та їх еквіваленти. Це критично важливий показник для забезпечення платоспроможності, оскільки він показує, чи вистачає грошових коштів для покриття хоча б 20% короткострокових боргів. Однак багато вітчизняних підприємств мають коефіцієнт, який не відповідає оптимальному рівню, що не завжди означає, що вони не здатні виконати зобов'язання. Оскільки всі кредитори зазвичай не вимагають одночасно повернення боргів, підприємство може ще зберігати певну фінансову стійкість, навіть якщо коефіцієнт абсолютної ліквідності низький.

Показники платоспроможності та ліквідності підприємства ТОВ «Бид»
за 2021-2023 рр.

Показники	2021	2022	2023	Відхилення (+,-) 2023 року від:		2023 рік у % до:	
				2021	2022	2021	2022
1	2	3	4	5	5	7	7
Коефіцієнт покриття (поточної ліквідності)	1,55	1,27	1,13	-0,43	-0,14	72,4	79,0
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,13	0,25	0,30	0,17	0,04	230,7	115,4
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,002	0,07	0,10	0,097	0,02	5000	125,0
Чистий оборотний капітал (робочий капітал)	3010,0	2540,0	1937,0	-1073,0	-503,0	54,4	75,3
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	0,55	0,41	0,29	-0,27	-0,12	51,7	70,7
Коефіцієнт фінансування	0,70	1,44	2,44	1,54	1,0	305,0	159,5
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	0,35	0,21	0,12	-0,24	-0,09	33,3	57,2
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,45	0,39	0,32	-0,13	-0,07	71,1	72,1
Поточна платоспроможність, тис. грн.	-5340,0	-7547,0	- 13327,0	-7977,0	-4570,0	249,5	154,1
Коефіцієнт ліквідності запасів	1,43	1,01	0,74	-0,59	-0,17	57,7	73,2
Коефіцієнт ліквідності коштів у розрахунках	1,17	0,21	0,23	-0,94	0,02	19,7	109,5
Коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості	5,07	2,37	3,37	-2,7	1,01	55,5	142,5
Коефіцієнт мобільності активів	0,71	0,75	0,72	0,11	0,05	115,5	107,9
Коефіцієнт співвідношення активів	2,37	3,23	4,40	2,02	1,17	174,9	135,2

Інші показники ліквідності, такі як коефіцієнт швидкої ліквідності та коефіцієнт поточної ліквідності, також застосовуються для більш детальної оцінки фінансової стабільності підприємства, проте оптимальні значення цих коефіцієнтів залежать від специфіки діяльності кожного підприємства. Тому їх розраховують індивідуально в залежності від потреб аналізу.

Аналіз показників ліквідності та платоспроможності підприємства, зокрема коефіцієнтів поточної та швидкої ліквідності, показує, що підприємство має достатні ресурси для покриття своїх поточних зобов'язань. Коефіцієнт поточної ліквідності перевищує норматив, що свідчить про здатність підприємства перетворити свої оборотні активи на готівку та використати їх для погашення кредиторської заборгованості та інших поточних зобов'язань (112% при нормативі більше 100%).

Однак спостерігається негативна тенденція зниження цього показника, що може вказувати на потенційне зниження ліквідності в майбутньому. Водночас коефіцієнт швидкої ліквідності демонструє позитивну динаміку: хоча його значення в 2021 році складало лише 12,7%, в 2022 році цей показник зріс до 24,3%, а в 2023 році до 32%. Це свідчить про поступове покращення здатності підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок своїх ліквідних активів, таких як грошові кошти та дебіторська заборгованість.

Отже, хоча підприємство має загалом достатній рівень ліквідності, зниження показників поточної ліквідності та повільне, але стає зростання коефіцієнта швидкої ліквідності вказують на те, що воно повинно звернути увагу на покращення управління ліквідними активами та забезпечення фінансової стабільності в умовах майбутніх економічних змін (табл. 2.11).

Коефіцієнт абсолютної ліквідності на ТОВ «Бид» значно відстає від оптимальних значень, що є негативною ознакою для підприємства з точки зору фінансової стабільності. Це означає, що підприємство не має достатньо грошових коштів для негайного покриття своїх зобов'язань, що може вказувати на ризик у разі виникнення термінових вимог з боку кредиторів. Однак з іншого боку, такий низький показник може свідчити про те, що компанія активно використовує свої кошти, а не тримає їх «замороженими», що є ознакою ефективнішого використання фінансових ресурсів (табл. 2.12).

Негативне значення поточної платоспроможності вказує на поточну неплатоспроможність підприємства, що є критично важливим фактором для його фінансового здоров'я. Якщо ця ситуація буде продовжуватися і

неплатоспроможність стане хронічною, то підприємство може стати банкрутом. Оцінка фінансового стану за допомогою показників ліквідності та платоспроможності вказує на значні фінансові труднощі, що вимагають вжиття заходів для поліпшення грошових потоків і здатності погашати зобов'язання.

За період аналізу на ТОВ «Бид» спостерігається покращення політики використання оборотного капіталу, що підтверджується зростанням загальної оборотності на 1,4. Це свідчить про ефективніше використання коштів у підприємстві. Зокрема, коефіцієнт закріплення показує зменшення витрат оборотного капіталу для отримання 1 грн. виручки від реалізації на 0,28, що також вказує на оптимізацію управлінських процесів.

Тривалість одного обороту зменшилася на 103 дні, що є позитивним сигналом для платоспроможності підприємства. Основним чинником цього є прискорення оборотності запасів (на 0,6) та дебіторської заборгованості (на 2,4). Це дозволило вивільнити додаткові кошти, що сприяло зростанню фінансової стійкості та ліквідності компанії у 2021-2023 роках. Інтенсивне використання оборотного капіталу також позначилося на рентабельності, яка зросла на 0,08 за шість років. Це свідчить про ефективне управління ресурсами, що допомагає компанії генерувати додатковий прибуток.

Аналіз показників ефективності формування та використання оборотного капіталу ТОВ «Бид» показує, що хоча існує певна нестабільність у коливанні показників, загальна тенденція свідчить про покращення. Відзначається зростання коефіцієнта оборотності оборотного капіталу, що вказує на ефективніше використання коштів підприємства. Однак, хоча рентабельність оборотного капіталу зростає, зниження коефіцієнта загальної ліквідності є сигналом про втрату платоспроможності, хоч на даний момент цей показник все ще залишається в межах норми.

Нестабільна ситуація вказує на те, що підприємство може зіткнутися з проблемами фінансової стабільності в майбутньому, якщо ця тенденція продовжуватиметься. Показники ліквідності мають вирішальне значення для оцінки поточної платоспроможності, оскільки зниження цих показників може призвести до фінансових труднощів, навіть незважаючи на позитивні зміни в оборотності капіталу.

РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ

3.1. Оптимізація джерел фінансування оборотного капіталу підприємства

Завдання комплексного оперативного управління поточними активами і пасивами підприємства ТОВ «Бид» тісно взаємопов'язані і взаємно впливають на загальну фінансову стабільність підприємства. Вони включають:

- перетворення фінансово-експлуатаційних потреб на негативну величину: Метою є оптимізація витрат на підтримку поточних активів, зокрема, забезпечення ефективного використання оборотних коштів. Це може включати зменшення зайвих витрат, поліпшення планування і управління ресурсами.

- розробка алгоритму підвищення оборотності оборотних активів: Оборотність активів є важливим індикатором ефективності використання ресурсів підприємства. Покращення оборотності допоможе знизити кількість «заморожених» коштів у запасах і дебіторській заборгованості, а отже, підвищить ліквідність підприємства.

- вибір найбільш відповідного типу політики управління робочим капіталом: У цьому контексті підприємство повинно вибрати політику, яка забезпечить оптимальне співвідношення між поточними активами і пасивами. Це може бути політика «консервативного» або «агресивного» управління в залежності від потреб підприємства та економічної ситуації.

- розробка алгоритму управління дебіторською заборгованістю: Зниження дебіторської заборгованості, покращення умов для повернення боргів та впровадження ефективних систем моніторингу за дебіторами дозволить зменшити фінансові ризики і підвищити оборотність активів підприємства.

Система управління оборотним капіталом на підприємстві ТОВ «Бид» повинна бути комплексною та інтегрованою, охоплюючи всі аспекти

фінансової діяльності, що сприяють ефективному використанню ресурсів (рис. 3.1).

Для підвищення оборотності оборотних активів ТОВ «Бид» компанія повинна реалізувати кілька стратегій, орієнтуючись на зменшення періодів оборотності запасів і дебіторської заборгованості, а також збільшення терміну оплати кредиторської заборгованості. Це дозволить скоротити фінансово-експлуатаційні потреби підприємства та знизити загальний цикл оборотності капіталу. Алгоритм підвищення оборотності оборотних активів зазвичай включає:

- скорочення термінів оборотності запасів (наприклад, завдяки оптимізації складських запасів).
- зменшення термінів дебіторської заборгованості (шляхом стимулювання клієнтів до більш швидких розрахунків).
- подовження термінів кредиторської заборгованості без порушення ділової етики, що дозволяє покращити фінансову ситуацію підприємства, зменшуючи потребу в негайних коштах.

Ці підходи дозволяють підприємству ТОВ «Бид» ефективно управляти своїми оборотними активами, забезпечуючи фінансову стабільність і зниження фінансово-експлуатаційних потреб. Підвищення оборотності обігових коштів підприємства наведено на рис. 3.2.

При значній оборотності оборотного капіталу коефіцієнт взаємозв'язку позичених і власних ресурсів (ефект фінансового важеля) може суттєво перевищувати одиницю. Модифікації формули Дюпона однозначно підтверджують, що висока швидкість обороту збільшує незначну рентабельність реалізації та забезпечує підвищену ефективність використання капіталу. Це сприяє зростанню значення фінансового важеля, дозволяючи підприємству ще більше нарощувати його. За умов інфляції для багатьох компаній оборот є важливішим за прибуток.

Покращення управління поточними активами і пасивами на ТОВ «Бид», може бути досягнуто за рахунок грамотної роботи з дебіторською

заборгованістю.

В нинішніх економічних умовах багато вітчизняних компаній стикаються з труднощами в управлінні цим аспектом, оскільки дебіторська заборгованість становить значну частку оборотних активів, що часто призводить до фінансової кризи через взаємну неплатоспроможність. Наявність значного обсягу дебіторської заборгованості знижує ліквідність і позбавляє підприємства необхідного фінансування для поточних потреб. Ефективне управління дебіторською заборгованістю дозволяє не лише забезпечити стабільність фінансових потоків, але й запобігти кризовим ситуаціям, що в результаті позитивно впливає на рентабельність підприємства.

Одним із ключових етапів у вирішенні проблеми дебіторської заборгованості є розробка ефективного алгоритму її управління.

Дебіторська заборгованість – це частина обігового капіталу, яка виникає у вигляді фінансових зобов'язань з боку фізичних або юридичних осіб за отримані ними товари, послуги чи продукцію. Вона є невід'ємною складовою господарської діяльності будь-якого підприємства, оскільки забезпечує безперервність процесу реалізації.

Однак, значна частка дебіторської заборгованості у структурі активів може суттєво знизити ліквідність та фінансову стійкість підприємства. Це призводить до збільшення ризику фінансових втрат і створює значні труднощі у функціонуванні підприємства, особливо у періоди економічної нестабільності.

Для підприємства ТОВ «Бид» проблема ефективного управління дебіторською заборгованістю є надзвичайно актуальною. Вона включає в себе розробку та реалізацію стратегії, яка дозволить зменшити обсяги прострочених платежів, мінімізувати ризики безнадійних боргів та оптимізувати фінансові потоки.

Основною ціллю оптимального управління дебіторською заборгованістю компанії ТОВ «Бид» є скорочення її обсягів та термінів повернення. Система адміністрування поділяється на два ключових аспекти:

1. Політика комерційного кредитування: використання заборгованості для збільшення доходів; запровадження знижок за своєчасне погашення боргу; регуляція строків інкасації з урахуванням ризиків.
2. Контроль та попередження ризиків: аналіз здатності клієнтів до сплати; розробка правил стягнення; мінімізація безнадійних боргів.

Запропонований алгоритм ТОВ «Бид» включає: оцінку клієнтів, створення інструментів контролю та впровадження заходів щодо оптимізації повернення коштів.

На основі цього запропоновано алгоритм для управління дебіторською заборгованістю, який виявляється найбільш ефективним для ТОВ «Бид», враховуючи значні обсяги заборгованості. Цей алгоритм розподілений на два основних блоки, кожен з яких охоплює декілька етапів. Візуальне представлення алгоритму наведено на рисунку 3.3.

Ключовим аспектом побудови алгоритму управління дебіторською заборгованістю ТОВ «Бид» є її класифікація, яка лежить в основі подальшого функціонування системи. Традиційно дебіторська заборгованість класифікується за правовим критерієм, поділяючись на строкову та прострочену. Строкова заборгованість охоплює платежі, строк погашення яких ще не настав або становить менше одного місяця. Ця категорія відповідає нормальним умовам та термінам, зафіксованим у відповідних договорах. Прострочена заборгованість визначається як така, що виникла внаслідок порушення договірних умов щодо строків оплати. Ця класифікація є основою для формування стратегій управління, спрямованих на скорочення заборгованості, підвищення платіжної дисципліни клієнтів і зниження ризиків фінансових втрат.

Для подальшого аналізу важливо розглянути поняття «сумнівний борг», яке визначається як поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є сумніви у її погашенні боржником. Такі борги залишаються в обліку підприємства до моменту, коли з'являється абсолютна впевненість у їх неповерненні, або до закінчення строку позовної давності. Сумнівна заборгованість охоплює борги,

які мають невизначений статус через непевність щодо платоспроможності боржника, але вони ще вважаються потенційно стягуваними. Безнадійна заборгованість – це поточні борги, які не можуть бути погашені, зокрема, через завершення строку позовної давності або визнання боржника неспроможним виконати зобов'язання.

Перший блок кредитної політики для підприємства ТОВ «Бид» включає кілька взаємопов'язаних етапів, спрямованих на ефективне управління дебіторською заборгованістю.

1. Вибір типу кредитної політики залежить від ризикових уподобань підприємства, що можуть варіюватися від агресивної політики (де компанія надає кредити більш широкому колу клієнтів) до обережної (обмежене надання кредитів, лише перевіреним і надійним клієнтам).
2. Формування системи кредитних умов, визначаються умови, на яких підприємство надаватиме кредит.
3. Визначення обсягу обігового капіталу, оцінюється, скільки з власних обігових коштів буде спрямовано на підтримку дебіторської заборгованості.
4. Стандарти оцінки покупців, встановлення критеріїв для оцінки платоспроможності покупців є важливою частиною процесу.
5. Диференціація умов кредитування, кожному покупцю можуть бути надані різні умови кредиту залежно від їхньої платоспроможності та історії співпраці з підприємством.
6. Моніторинг строків повернення боргу для відслідковування строків погашення дебіторської заборгованості, щоб своєчасно реагувати на прострочення і вживання необхідних заходів для зменшення ризиків.

Цей блок є основою для забезпечення фінансової стабільності та платоспроможності підприємства, а також для забезпечення оптимального використання оборотного капіталу ТОВ «Бид».

Залежно від рівня дохідності та ризику, підприємства можуть обирати різні типи кредитної політики, зокрема консервативну, помірковану та

агресивну.

1. Консервативна кредитна політика: Основною метою такої політики є мінімізація кредитного ризику. Це досягається через обмеження кола покупців, які отримують кредити, зокрема за рахунок підвищеного ризику. Крім того, зменшується розмір і строк кредиту, встановлюються жорсткі умови надання кредиту, підвищується його вартість, а також застосовуються суворі процедури стягнення дебіторської заборгованості. Така політика націлена на забезпечення фінансової стабільності та мінімізацію втрат від непогашених боргів.

2. Поміркована кредитна політика: Цей тип характеризується більш збалансованим підходом, орієнтуючись на середній рівень кредитного ризику. Він дозволяє підприємствам надавати кредит за стандартними умовами, що відповідають комерційним і фінансовим практикам. У цьому випадку продається продукція з відстроченням платежу, що знижує рівень ризику і надає клієнтам більшу гнучкість.

3. Агресивна кредитна політика: Метою агресивної політики є максимізація додаткового прибутку шляхом розширення обсягів реалізації продукції в кредит. Для цього використовуються більш ризиковані стратегії, такі як збільшення складу дебіторів, надання довших строків для погашення боргу, збільшення сум кредиту, зниження вартості кредиту та пом'якшення умов повернення заборгованості. Така політика дозволяє стимулювати продажі, але водночас підвищує ймовірність прострочення боргів.

Наступним етапом кредитної політики ТОВ «Бид» є формування системи кредитних умов. Це включає кілька важливих елементів, які визначають механізм надання кредиту та взаємодію з покупцями: строк надання кредиту, визначається, скільки часу покупець має для повернення заборгованості після отримання товару; розмір кредиту, встановлюється ліміт кредиту, який може бути наданий покупцю, що залежить від його платоспроможності та попередньої кредитної історії; система штрафних санкцій передбачає штрафи або інші заходи у разі прострочення платежів покупцями; вартість надання

кредиту включає умови надання знижок або нарахування процентів. Знижки можуть бути надані за швидку оплату, що стимулює покупців здійснювати платіж достроково, тим самим підвищуючи оборотність коштів.

У підприємства, що пом'якшує умови надання кредиту, виникають додаткові витрати, зокрема на фінансування збільшеної дебіторської заборгованості, а також на можливі втрати від зростання суми безнадійних боргів. Враховуючи це, підприємство може стикатися зі зменшенням купівельної здатності відстрочених боргів, що знижує ефективність використання оборотних коштів. З іншого боку, зниження жорсткості кредитної політики може призвести до збільшення обсягів продажу та прибутку, оскільки більша кількість клієнтів зможе отримати кредит на товар. Тому важливо провести порівняння додаткового прибутку від розширення обсягів продажу з витратами, пов'язаними зі збільшенням дебіторської заборгованості. Це дозволить підприємству оцінити, чи є доцільним пом'якшення кредитної політики з урахуванням усіх ризиків і вигод. Рішення про пом'якшення політики повинно ґрунтуватися на обґрунтованому аналізі потенційних доходів і витрат.

Формування стандартів оцінки покупців та диференціація умов надання кредитів є важливою частиною ефективної кредитної політики підприємства. Це включає кілька етапів: оцінка кредитоспроможності покупців, для цього визначають систему характеристик, які дозволяють оцінити платоспроможність різних груп покупців; інформаційна база, потрібно створити та підтримувати базу даних, яка дозволяє здійснювати оцінку кредитоспроможності на підставі реальних даних і статистики; методи оцінки кредитоспроможності; групування покупців, після оцінки кредитоспроможності покупців їх можна поділити на категорії, що дозволить диференціювати умови надання кредитів відповідно до рівня платоспроможності; моніторинг строків повернення боргу, важливо забезпечити контроль за виконанням умов щодо строків погашення заборгованості.

Другий блок управління дебіторською заборгованістю стає необхідним у

разі порушення договорів, коли терміни платежів чи умови, визначені підприємством для покупців, не виконуються. Це стає очевидним після моніторингу параметрів, закріплених у договорах, який виконується на етапі першого блоку. У випадку порушення договірних умов, строкова дебіторська заборгованість перетворюється на прострочену, що вимагає застосування заходів з другого блоку — управління дебіторською заборгованістю, яка вже не передбачена підприємством. У цьому контексті заборгованість набуває неконтрольованого характеру і виникає спонтанно, що відрізняє її від першого блоку, де дебіторська заборгованість підкоряється чітким умовам.

Основним етапом другого блоку є інвентаризація дебіторської заборгованості. Це передбачає оцінку можливості її повернення підприємству з урахуванням класифікації боргів, що охоплює безнадійну, сумнівну та прострочену заборгованість. Важливо правильно визначити критерії для віднесення дебіторської заборгованості до цих категорій, що дозволяє виявити борги, які не підлягають поверненню, і вжити відповідних заходів для їх списання або врегулювання.

Після виділення безнадійної дебіторської заборгованості, можна переходити до наступного етапу управління. Другий етап передбачає розробку заходів для скорочення або стягнення прострочених або сумнівних боргів. Це включає кілька можливих підходів:

1. Активізація процедур стягнення. Першим кроком є звернення до юридичних методів, таких як судові позови або залучення колекторських агентств для стягнення боргів.
2. Переговори з боржниками. Важливо встановити комунікацію з боржниками для обговорення умов погашення заборгованості, можливих розстрочок або реструктуризації боргу.
3. Списання безнадійних боргів. Якщо є повна впевненість, що борг не буде погашений, підприємство може прийняти рішення про списання таких сум з балансу для зменшення фінансових втрат.
4. Застосування штрафів і пені. Введення санкцій за порушення строків

оплати може стимулювати боржників до більш швидкого виконання своїх зобов'язань.

Застосування зазначених методів залежить від строків заборгованості та її типу. Для простроченої та сумнівної дебіторської заборгованості доцільно використовувати всі перераховані методи: активізацію стягнення через юридичні процедури, переговори з боржниками, списання безнадійних боргів та застосування штрафних санкцій. Це дозволить ТОВ «Бид» скоротити обсяг дебіторської заборгованості та покращити ліквідність. Активне управління дебіторською заборгованістю, зокрема шляхом ефективного застосування таких інструментів, як реструктуризація боргу та використання штрафів за прострочення, допоможе підприємству зберігати фінансову стабільність і забезпечити своєчасне повернення коштів.

Політика управління поточними активами та пасивами в ТОВ «Бид» полягає в налаштуванні відповідного рівня та структури активів, з одного боку, враховуючи специфічні потреби для підтримки стабільного обсягу виробництва, а з іншого — в оптимізації джерел фінансування активів. У цьому контексті важливо правильно визначити, який обсяг оборотних коштів необхідний для безперебійного функціонування підприємства, враховуючи всі фактори, від дебіторської заборгованості до запасів, та вибрати найбільш ефективні джерела фінансування для забезпечення їхнього руху.

Агресивна політика управління поточними активами, також відома як стратегія «жирний кіт», полягає в активному нарощуванні запасів, грошових коштів і дебіторської заборгованості, при цьому компанія не обмежує рівень своїх поточних активів. Це може призвести до високої питомої ваги поточних активів у загальній структурі, а також до тривалого періоду оборотності коштів. Хоча така політика може допомогти уникнути ризику технічної неплатоспроможності завдяки наявності значних запасів і коштів, вона не забезпечує підвищення економічної рентабельності активів.

Консервативна політика управління поточними активами характеризується прагненням мінімізувати їх обсяги, що дозволяє знизити

питому вагу поточних активів у загальних витратах підприємства. Це проявляється в короткому періоді оборотності оборотних коштів, коли компанія прагне зберігати лише необхідний мінімум запасів, уникати надмірних дебіторських заборгованостей та обмежувати ризики. Така політика застосовується в умовах стабільності, коли компанія може прогнозувати обсяг продажів, точні терміни надходжень і платежів. Також вона може бути актуальною для підприємств, що орієнтуються на жорстку економію та прагнуть до зниження фінансових витрат. Однак, хоча консервативна політика дозволяє досягти високої економічної рентабельності активів завдяки зменшенню непотрібних витрат, вона також може призвести до технічної неплатоспроможності при помилках у розрахунках або порушенні термінів платежів. У разі незначних затримок у надходженні коштів чи інших непередбачених обставин, підприємство може опинитися в скрутному фінансовому становищі через низький рівень оборотних активів.

Кожен з типів комплексної політики управління поточними активами, таких як агресивна чи консервативна, вимагає відповідної політики фінансування, тобто управління поточними пасивами. Це забезпечує збалансоване управління фінансовими ресурсами підприємства, що є ключовим для досягнення оптимальних фінансових результатів.

У разі агресивного підходу до управління активами підприємство має тенденцію фінансувати більшу частину поточних активів за рахунок короткострокових пасивів або позик. Такий підхід дозволяє зменшити затрати на фінансування, однак збільшує ризики ліквідності, оскільки компанія залежить від короткострокових джерел фінансування, що можуть бути втрачені в разі фінансових труднощів або змін на ринку.

При консервативному управлінні поточними активами підприємства використовують більш стабільні і довгострокові джерела фінансування, такі як власні кошти або довгострокові кредити. Це дозволяє знизити ризики неплатоспроможності та підвищити фінансову стабільність, однак такий підхід

може обмежити можливості для швидкого масштабування бізнесу та ефективного використання ресурсів.

Таким чином, взаємозв'язок між політикою управління поточними активами та політикою фінансування є критичним для визначення стратегічного курсу компанії та управління її фінансовими ризиками.

3.2. Розрахунок потреби в обіговому капіталі підприємства

Для ТОВ «Бид» ключовими завданнями є забезпечення стабільного фінансового стану та здатність до сталого розвитку. Платоспроможність і ліквідність виступають основними критеріями, які визначають спроможність компанії розраховуватись за своїми поточними зобов'язаннями, як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Аналіз структури обігового капіталу ТОВ «Бид» показав, що підприємство стикається з низкою фінансових проблем, зокрема з високим рівнем дебіторської заборгованості. Це створює значні труднощі для ефективного використання оборотних активів, адже значна частка коштів заморожена в кредитах, що надаються покупцям. Крім того, за рахунок зростання цієї заборгованості підприємство збільшує свої фінансові ризики, знижуючи ліквідність і платоспроможність. Основним джерелом фінансування діяльності ТОВ «Бид» є позикові кошти, при цьому кредиторська заборгованість займає значну частину. Це підвищує залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування, що також може бути ризикованим в умовах економічної нестабільності або зміни умов ринку.

Знижена ділова активність і фінансова стійкість свідчать про необхідність значного удосконалення управління дебіторською заборгованістю. Своєчасне повернення коштів і оптимізація кредитної політики підприємства допоможуть не лише знизити рівень заборгованості, але й підвищити загальну ефективність використання оборотного капіталу, що в свою чергу забезпечить стійкість підприємства в умовах фінансової нестабільності.

Основна мета управління дебіторською заборгованістю полягає в забезпеченні стабільної фінансової стійкості, платоспроможності та ділової активності підприємства шляхом ефективного управління процесами формування і інкасації заборгованості. Для досягнення цієї мети необхідно керувати дебіторською заборгованістю таким чином, щоб вона не перевищувала можливості фінансування підприємства.

До основних принципів, які мають бути враховані, належать:

1. Обмеження дебіторської заборгованості, розмір заборгованості не повинен перевищувати можливості підприємства щодо її фінансування, щоб не ставити під загрозу ліквідність.
2. Прогнозування наслідків росту заборгованості, необхідно заздалегідь оцінювати можливі наслідки збільшення дебіторської заборгованості для фінансових показників підприємства.
3. Запобігання невиправданому зростанню, важливо контролювати та обмежувати зростання заборгованості, щоб уникнути надмірних фінансових ризиків, які можуть призвести до зниження платоспроможності підприємства.

Ці принципи допомагають підтримувати баланс між розвитком підприємства і безпекою його фінансового становища, що є критично важливим для сталого функціонування в умовах економічної невизначеності.

Для досягнення мети запропоновано комплексний підхід до оцінки її впливу на структуру оборотного капіталу. У рамках цього підходу визначено кілька ключових елементів, таких як пріоритетні завдання, складові кредитної політики та критерії оцінки ефективності управління заборгованістю. Вони разом допомагають оцінити, як зміни у дебіторській заборгованості впливають на структуру оборотного капіталу підприємства. (рис. 3.4).

Оцінка впливу дебіторської заборгованості на структуру обігового капіталу має концентруватися на виконанні таких пріоритетних завдань:

- проведення аналізу та контролю дебіторської заборгованості;

- зменшення фінансових ризиків, пов'язаних з ймовірністю списання безнадійних боргів;
- зменшення втрат через інфляційне знецінення суми заборгованості;
- зменшення недоотриманого доходу через неможливість активного використання коштів, що інвестовані у дебіторську заборгованість;
- ефективне використання різних способів повернення боргів.

Вирішення цих завдань вимагає створення системи забезпечення кредитної політики. Першою частиною системи є оцінка дебіторської заборгованості, яку слід проводити за допомогою аналізу обсягів формування дебіторської заборгованості, динаміки її змін, вивчення зміни обсягів заборгованості окремих груп дебіторів та окремих статей у попередніх періодах. Крім того, треба провести аналіз дебіторської заборгованості через групи коефіцієнтів: коефіцієнт оборотності, період погашення дебіторської заборгованості, коефіцієнт покриття заборгованості, коефіцієнт відволікання оборотних активів у дебіторську заборгованість; коефіцієнт її інкасації, коефіцієнт простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості, ефект від інвестування коштів у дебіторську заборгованість. Такий аналіз дозволяє виявити проблеми, що потребують детального дослідження та прийняття відповідних заходів.

Наступною частиною системи є планування дебіторської заборгованості на майбутній період з урахуванням висновків проведеного аналізу. Цей процес повинен охоплювати такі напрямки: забезпечити належну якість дебіторської заборгованості, підвищити швидкість її обігу, мінімізувати загальний обсяг дебіторської заборгованості при максимізації обсягів реалізації готової продукції, забезпечити захист заборгованості від знецінення. На основі здійсненого планування дебіторської заборгованості слід сформулювати принципи кредитної політики взаємин з покупцями. Кредитна політика є одним з важливих чинників, що визначає попит на готову продукцію підприємств.

Для розробки кредитної політики підприємства слід враховувати, що основна мета полягає не лише в зменшенні кількості ненадійних покупців, а й у

максимізації прибутку через порівняння додаткових доходів з витратами. Вибір форм погашення дебіторської заборгованості має велике значення, оскільки це сприяє своєчасному виконанню зобов'язань, а також зменшує ризик виникнення сумнівної та безнадійної заборгованості. Для ефективного інкасації необхідно оцінити потребу та можливість застосування різних форм погашення дебіторської заборгованості, щоб обрати найбільш оптимальний варіант для підприємства (рис. 3.5).

До форм погашення дебіторської заборгованості відносять взаємозалік, рефінансування та реструктуризацію. Взаємозалік дозволяє підприємствам погасити взаємні вимоги, що можуть виникнути в результаті взаємодії з іншими організаціями. Рефінансування здійснюється через різні фінансові інструменти, серед яких факторинг, форфейтинг та урахування векселів.

Факторинг полягає в передачі підприємством своїх прав на отримання коштів за поставлену продукцію банку або спеціалізованій компанії (фактор-компанії), яка бере на себе ризики, пов'язані з інкасацією боргу. Це дозволяє знизити фінансові ризики підприємства, прискорити оборот коштів і зменшити навантаження на внутрішні фінансові ресурси [16].

У факторингових операціях зазвичай беруть участь три сторони: фактор-компанія, покупець (боржник) і постачальник (кредитор). Постачальник передає свої вимоги до покупця факторинговій компанії, яка, в свою чергу, бере на себе ризики та інкасацію боргу. Така схема дозволяє постачальнику отримати кошти значно швидше, ніж при традиційних умовах розрахунків, скорочуючи його фінансові ризики.

Форфейтинг, на відміну від факторингу, використовується переважно в рамках довгострокових експортних поставок. Він дозволяє експортеру отримати кошти через облік векселів, що виписані покупцем. Однак варто враховувати високу вартість цієї операції, тому підприємству доцільно проконсультуватися з банком чи факторинговою компанією перед укладанням контракту з іноземним імпортером, щоб включити витрати на форфейтингову операцію у вартість угоди (рис. 3.6).

Використовуючи запропоновані форми погашення дебіторської заборгованості, підприємство ТОВ «Бид» має можливість покращити фінансовий стан завдяки прискоренню надходження грошових коштів від реалізації продукції. Однак, вибір відповідної форми погашення потребує ретельного аналізу. Необхідно врахувати додаткові витрати, що виникають у процесі, а також можливі правові, бухгалтерські та податкові наслідки.

Щоб прийняти обґрунтоване рішення, важливо оцінити як кількісні, так і якісні характеристики кожної форми погашення заборгованості. Порівняльний аналіз цих форм дозволить визначити найбільш ефективний метод, який сприятиме покращенню фінансових результатів підприємства в майбутньому.

Недостатність фінансових ресурсів є типовими умовами для більшості підприємств України, підприємства часто створюють наднормативні виробничі запаси. Це, в свою чергу, призводить до необхідності залучення додаткових позикових коштів і підвищує фінансову залежність. Проблема полягає в тому, що темпи росту запасів товарно-матеріальних цінностей часто перевищують темпи росту виробництва, що не сприяє поліпшенню оборотності цих запасів.

В ТОВ «Бид» основною причиною накопичення наднормативних запасів є недоліки в плануванні на етапі формування виробничої програми. Тому, щоб вирішити проблему неефективного використання оборотного капіталу, важливим є прогнозування обсягу виробництва та планування потреби в оборотних коштах. Розроблений порядок планування потреби в оборотному капіталі має на меті оптимізацію використання фінансових ресурсів підприємства (рис. 3.7).

Планування дебіторської заборгованості є важливою складовою частиною фінансового менеджменту та належить до компетенції фінансового відділу підприємства. Цей процес включає визначення планового розміру заборгованості як для відстрочки платежу покупцям продукції, так і для передоплати постачальникам сировини та матеріалів.

Для розрахунку планового розміру дебіторської заборгованості використовуються такі вихідні дані: плановий одноденний обсяг реалізації

продукції в кредит, що відображає заплановану середньодобову потребу в матеріалах, необхідних для виробництва; середній період надання кредиту покупцеві, який вказує на кількість днів, протягом яких покупці повинні погасити заборгованість за продукцію; середній період прострочення платежу, що визначається на основі аналізу дебіторської заборгованості за попередній період і дозволяє передбачити ймовірність виникнення прострочених платежів.

При плануванні фінансової діяльності ТОВ «Бид» важливо забезпечити баланс між дебіторською та кредиторською заборгованістю. Це дає змогу підприємству підтримувати оптимальну платоспроможність і своєчасно виконувати зобов'язання перед постачальниками та іншими контрагентами. Одним з основних елементів цього процесу є складання варіантів бюджету руху грошових коштів, який допомагає прогнозувати потоки грошових надходжень від погашення дебіторської заборгованості та планувати платежі за зобов'язаннями.

3.3. Удосконалення планування оборотного капіталу підприємства

Згідно з проведеним аналізом політик управління поточними активами, який представлений у табл. 3.1, ТОВ «Бид» досягне найбільш ефективного використання своїх коштів при застосуванні консервативної політики управління поточними активами. В цьому випадку економічна рентабельність активів досягає 1,42%, що є найбільшим показником серед інших типів політики, таких як агресивна та помірна політика.

Консервативна політика характеризується низьким рівнем поточних активів, що дозволяє зменшити фінансові ризики, але вимагає точного планування для уникнення проблем з ліквідністю. В той час як агресивна політика може спричинити більші ризики через збільшення рівня боргів та високу залежність від короткострокових зобов'язань.

Ознаки та результати агресивної, консервативної та помірної політики
управління поточними активами

Показники	Агресивна	Консервативна	Помірна
Виручка від реалізації	27974,0	27974,0	27974,0
Прибуток від реалізації	295,0	295,0	295,0
Поточні активи	19005,0	17005,0	17005,0
Основні активи	3755,0	3755,0	3755,0
Загальна сума активів	22770,0	20770,0	21770,0
Питома вага поточних активів в загальній сумі активів	73,1	71,5	72,3
Економічна рентабельність, %	1,29	1,42	1,35

Збільшення обсягу продажів підприємства призведе до зростання виручки від реалізації продукції, що, своєю чергою, сприятиме покращенню оборотності оборотних активів (табл. 3.2). Це дозволить підприємству швидше обертати свої активи, що підвищить ліквідність та ефективність використання капіталу.

3. Ефективність використання обігових активів після покращення фінансового стану ТОВ «Бид»:

Після проведення процедур по поліпшенню оборотності оборотних коштів ТОВ «Бид» спостерігається позитивний ефект, що проявляється у кількох важливих показниках:

1. Збільшення оборотності оборотних активів: Підвищення з 1,14 до 1,5 свідчить про ефективніше використання активів для генерації доходу, що дозволяє підприємству більш швидко обертати свої кошти та прискорювати процеси виробництва і реалізації.
2. Зменшення тривалості одного обороту: Скорочення на 75,7 днів (з 315,7 до 240 днів) є значним досягненням, оскільки це означає, що підприємство тепер здатне обертати свої активи набагато швидше, зменшуючи залежність від додаткових позикових коштів і знижуючи витрати на фінансування.

3. Абсолютна економія оборотних коштів: Економія в сумі 4251,25 тис. грн є прямим результатом зменшення обсягів необхідних для фінансування оборотних активів, що сприяє зниженню витрат на капітал і підвищенню ефективності використання ресурсів.
4. Приріст обсягу продукції: Завдяки прискоренню оборотності оборотних коштів та робочого капіталу обсяг виробництва зріс на 5121,7 тис. грн, що є значним вкладом у зростання доходів підприємства.

Ці зміни свідчать про значне покращення фінансового стану ТОВ «Бид», що дозволяє підприємству не тільки ефективніше використовувати свої ресурси, але й забезпечити стабільніші умови для майбутнього зростання.

Зменшення дебіторської заборгованості на 2710,2 тис. грн, яке відбулося в результаті проведених процедур по поліпшенню фінансового стану ТОВ «Бид», є важливим показником для підприємства. Це має кілька позитивних ефектів:

- зменшення дебіторської заборгованості дозволяє ТОВ «Бид» зменшити залежність від своїх партнерів, оскільки менш залежне від повернення коштів від дебіторів;

- після зменшення дебіторської заборгованості підприємство вивільнило 3420,5 тис. грн, що можна спрямувати на інвестиції або для покриття поточних витрат, що підвищує його ліквідність;

- частка дебіторської заборгованості в загальній сумі оборотних коштів зменшилась з 17% до 1%, що свідчить про більш ефективне управління дебіторською заборгованістю та покращує фінансову стійкість підприємства.

З метою ефективного використання запасів ТОВ «Бид» пропонується впровадити систему своєчасного виробництва, яка дозволить оптимізувати обсяги товарно-матеріальних запасів та знизити витрати на їх утримання.

Для ефективного використання запасів ТОВ «Бид» пропонується впровадження системи своєчасного виробництва, яка дозволяє значно знизити витрати на утримання товарно-матеріальних цінностей, а також покращити

оборотність запасів. З метою оцінки ефективності управління запасами можна розрахувати наступні коефіцієнти:

В результаті проведених процедур з поліпшення фінансового стану ТОВ «Бид», зокрема зменшення періоду оборотності виробничих запасів, вдалося вивільнити кошти в сумі 7173,1 тис.грн. Це свідчить про більш ефективне використання виробничих запасів, що значно покращує обігову ліквідність підприємства.

Для подальшого оцінювання фінансового стану та ліквідності підприємства, необхідно розрахувати узагальнюючий показник ліквідності, що дозволить визначити здатність компанії своєчасно виконувати свої короткострокові зобов'язання (табл. 3.3).

Після проведених процедур щодо поліпшення фінансового стану ТОВ «Бид», узагальнюючий показник ліквідності збільшився з 0,77 до 1,13, що є позитивним знаком для фінансового стану підприємства, свідчаючи про зростання здатності покривати короткострокові зобов'язання (табл. 3.4).

Що стосується фінансово-експлуатаційних потреб, вони визначаються як різниця між засобами, що знаходяться в запасах і дебіторській заборгованості, та заборгованістю перед постачальниками. Після оптимізації оборотних активів і обігового капіталу, фінансово-експлуатаційні потреби зменшились на 14055,2 тис.грн, що свідчить про значне поліпшення фінансового стану підприємства. Таким чином, фінансово-експлуатаційні потреби ТОВ «Бид» становлять 13500,2 тис.грн, що є кроком до більш ефективного використання оборотних коштів.

Цей підхід дозволяє ефективно управляти оборотним капіталом, оптимізуючи фінансові ресурси підприємства та покращуючи його фінансовий стан. Запропонований підхід для визначення потреби в оборотному капіталі ТОВ «Бид» є інноваційним і відповідає вимогам сучасних умов ведення бізнесу. Важливими нововведеннями є:

розрахунок нормативу оборотного капіталу на короткостроковий період (виробничий цикл), що є важливим в умовах економічної нестабільності або кризової ситуації в країні.

визначення потреби в матеріальних ресурсах через розрахунок сукупної потреби в грошових коштах для закупівлі матеріалів.

нормування виробничих запасів за групами для зменшення витрат на утримання надмірних запасів, особливо під час тривалих виробничих циклів.

нормування всіх елементів оборотних активів, що включає виробничі запаси, дебіторську заборгованість та грошові кошти.

Цей методичний підхід до управління оборотним капіталом дозволяє підприємствам покращити фінансову стійкість і ліквідність. Однак найбільший ефект може бути досягнутий за рахунок оптимізації обсягів кожного елемента оборотного капіталу, що в свою чергу сприятиме максимізації прибутку та прискоренню оборотності активів. Це дозволить підприємству не тільки покращити свою фінансову стійкість, але й забезпечити кращу платоспроможність і конкурентоспроможність на ринку.